

VESZÉLYVISELÉS – A RÓMAI JOG TOVÁBBÉLÉSE

1. EGY ÉRDEKES JOGESET SKÓCIÁBÓL

W.M. Gordon röviddel ezelőtt ismételten felhívta a figyelmünket arra, hogy a *periculum est emptoris* római jogi szabálya a skóciai *common law* anyagában tovább él.

Az utolsó per, amelyben kifejezetten erre az elvre hivatkozva érveltek, 1972-ben folyt: a Corporation of Glasgow lebontás előtt álló városi ingatlanokat vásárolt a Sloans Dairies-től, mielőtt azonban sor kerülhetett volna az átadásra, az épületek leégtek. A vevő emiatt újra akarta kezdeni a tárgyalásokat a vételárról.

Az eladó azzal érvelt, hogy az adásvétel a szerződés megkötésével akkor is perfektté vált, ha a dolog átadásának időpontjáról még nem állapodtak meg a felek.

Ennek következtében „the risk of damage by something which was not the fault of the seller passed to the purchaser in accordance with the rule of risk in Roman law which had clearly been adopted into the Scots common law in the case of sale of moveables”. Ennek értelmében született meg az ítélet is, amely azonban nem maradt következmények nélkül: „On the one hand it became common practice for lawyers drawing up contracts of sale of land to seek to alter the common law rule and postpone the passing of risk; on the other hand the Scottish Law Commission was moved to suggest that the common law was unsatisfactory and should be changed so that the risk would normally pass to a purchaser when possession was taken or the purchaser became entitled to take possession”.

A *periculum est emptoris* római jogi alapelvének legfrissebb modern kori alkalmazása heves vitát váltott ki e diszpozitív norma igazságtalanságáról és arra indította a törvényhozót, hogy változtasson a szabályozáson; még hozzá nemcsak a törvényhozás szintjén, hanem a szerződési gyakorlatban is. Úgy tűnik, hogy a minden római jogász számára jól ismert alapelv korunk gyakorlati életében, azaz a modern magánjogi rendszerekben népszerűtlen. Joggal teszi fel a skót szerző a kérdést: „The case therefore raises afresh the question what the basis of the Roman rule was, whether it had a rational basis, and whether the rule is a sound one”.

Ez a kérdés évszázadokig nem merült fel a római joggal foglalkozó szerzők legtöbbszörében; mindig töretlenül hittek abban, hogy a *periculum est emptoris* szabálya dogmatikai és praktikus szempontból is ideális megoldás volt.

2. KÖZÉPKORI INDÍTTATÁS, IUS COMMUNE

A római jog továbbélése során a kontinentális jogtudományban és jogalkalmazásban is hasonló a helyzet.

A glosszátorok és a kommentátorok aggály nélkül elismerik a *periculum est emptoris* elvét, amelynek előfeltételeit a következőkben látják: „ein mündlicher, nicht bedingter Speziaukauf, ohne abweichende Vereinbarung und ohne Leistungsstörung auf Seiten des Schuldners”. A középkori *ius commune* mindvégig ezt az álláspontot követte.

A *ius commune* a klasszikus római jogi szabályokból kiindulva, azokhoz lehetőleg ragaszkodva igyekezett az árucserforgalom alapvető jogintézményeit megőrizni. Az így lépésről lépésre kialakuló *lex mercatoria* részeként foglalkoztak a jogászok a *periculum* fogalmával. A *periculum* elsősorban biztosítási szerződések tárgyaként került az érdeklődés középpontjába. Jellemző, hogy a neves portugál jogász, Santerna, a biztosítási szerződések *periculum*-klauzuláit a *Corpus Iuris* kazuisztikus anyaga alapján próbálta értelmezni.

A biztosítási szerződések az adott gazdasági tevékenység tipikus kockázatát fedezték: a szerződés megjelölte a releváns kockázati tényezőket, amiket megszorítóan kellett értelmezni. A tengeri fuvarozás biztosítási szerződéseiben például a kockázat-átvállalás a *casus fortuitus* által okozott káreseményekre terjedt ki. Ide tartozott a vihar, kalóztámadás, hatósági rendelkezés (*decretum principis*) általi visszatartás a kikötőben vagy a háborúban elkobzás. A szerződések következetesen kizárták a kockázat átvállalását olyan káreseményekre, amelyek az áru belső hibájából erednek.

A jogi szakirodalom a veszély, kockázat (*casus fortuitus*) fogalmát igyekezett a *Corpus Iuris* alapján a magasabb absztrakció szintjén definiálni, de a vitás eseteket a mindennapi jogalkalmazási gyakorlatban mindig a *police*, a konkrét szerződés kikötései és a kereskedelmi gyakorlat alapján döntötték el.

A kontraktuális felelősség elméleti szintjén a *ius commune* képviselői között évszázadokig vitatott kérdés maradt, hogy a *casus (minor)* és a *vis maior* között szükséges-e differenciálni.

Két uralkodó dogmatikai vonal alakult ki: a szubjektív és az objektív *vis maior* tana.

A szubjektív definíció szerint a *vis maior* alá tartozik minden olyan káresemény, amely a legnagyobb gondossággal sem lett volna elhárítható.

Az objektív felfogás hívei a *vis maior* alatt (a római joggal egyezően) az emberi erővel el nem hárítható (isten haragjaként lesújtó) károkat értik (villámcsapás, ellenség betörése, kalóztámadás).

A *ius commune* kiemelkedő képviselőinél kezdetben az objektív felfogás volt az elterjedtebb.

3. PANDEKTISZTIKA

A pandektisztika azonban gyökeres változást hozott: Goldschmidt nagy hatású tanulmánya nyomán a szubjektív *vis maior*-definíció vált egyeduralkodóvá.

A *vis maior* szubjektív felfogását tükrözi Windscheid klasszikus tömörségű alapfogalma is a vevő veszélyviseléséről: „Der Käufer trägt die Gefahr; das will sagen: wenn die verkaufte Sache ohne Schuld des Verkäufers untergegangen oder ihm abhanden gekommen ist, so muß der Käufer dennoch das Kaufgeld zahlen, wenn die Kaufsache ohne Schuld des Verkäufers schlechter geworden ist, so muß der Käufer dennoch das volle Kaufgeld zahlen.”

Ha az eladott dolog az eladó vétkessége nélkül elpusztul vagy megrongálódik, a vevő köteles a teljes vételárat kifizetni.

A pandektisztika veszélyviselési főszabálya tehát lényegesen eltér a klasszikus római jog adásvételi jogának felelősségi és veszélyviselési alapelveitől. A római jog a *casus minor* jellegű káreseményeket az eladó *custodia*-felelősségének körébe sorolta; a *periculum est emptoris* diszpozitív szabálya csak a *vis maior* által okozott kárt terhelte a vevőre. Windscheid és Kipp ezzel szemben minden az eladó vétkessége nélkül beálló kárt a vevő veszélyviselési körébe utalt.

A feudális német jog ezzel szemben a veszélyviselés átszállását ahhoz az időponthoz köti, amikor „die Übertragung der Gewere auf den Käufer”, azaz a birtok átadása a vevő felé megtörténik. Ausztriában is hosszú ideig ez volt a hatályos jog.

4. ÚJKORI KODIFIKÁCIÓK - OPTK

Az 1811. VI. hó 1-én hatályba lépett ABGB (Optk.) azonban ismét elveti a *periculum est emptoris* szabályát és a veszély átszállását, illetve a hasznok szedésének a jogát az adásvétel tárgyának átadására megállapított időponthoz köti (1604. §, 1048-1051. §§).

A római jogi szabály tudatos elutasításának oka az ABGB általános szellemében keresendő. Bár az sem kizárt, hogy a *periculum est emptoris* elvének kevésbé praktikus volta is szerepet játszott ennél a döntésnél.

5. NÉMET BGB

Az 1900. január 1-én hatályba lépett német BGB a veszélyviselést a történeti germán jog alapelvei szerint rendezi: a 446. § I (1) szerint a veszély, azaz az eladott dolog vétlen pusztulásának ill. megrongálódásának a kockázata, a dolog átadásával száll át a vevőre. Az ún. árveszély átszállásáról van itt szó:

„Die erst nach der Übergabe eintretende, weder vom Verkäufer noch vom Käufer zu vertretende Unmöglichkeit der Übereignung beeinträchtigt den Anspruch des Verkäufers auf die volle Kaufpreiszahlung nicht mehr”.

A 446. § I (1) kivételt teremt a 323. § alól (a teljesítés vétlen lehetetlenülése).

A 275. § szerint az eladó mentesül a teljesítési kötelezettség alól, ha a teljesítés vétlenül bekövetkezett tények következtében válik lehetetlenné.

A 323. §-ból viszont az következik, hogy az eladó ebben az esetben a vételárra vonatkozó igényét is elveszti: az eladó viseli az árveszélyt és a dolog pusztulásának a kockázatát mind-

addig, amíg a saját részéről a teljesítést maradéktalanul nem eszközölte. Csak a dolog birtokának átadásával száll át a veszély a vevőre.

A BGB az árveszély átszállását tehát az eladott dolog birtokának az átadásához köti. A törvényileg szabályozott kivételekben a kodifikáció a kereskedelmi gyakorlatot veszi figyelembe (bejegyzés, csomagküldő szolgálat). A veszélyviselés átszállásának szabályozása az adásvételnél tehát mutat ugyan római jogi reminiszcenciákat, a főszabály azonban már régen nem azonos a történeti római jogi megoldással.

6. SVÁJCI JOG

A svájci adásvételi jog ezzel szemben mindmáig a *periculum est emptoris* elvén áll: „Sofern nicht besondere Verhältnisse oder Verabredungen eine Ausnahme begründen, gehen Nutzen und Gefahr der Sache mit dem Abschlusse des Vertrages auf den Erwerber über” (Art. 185 OR). A svájci polgári törvénykönyv őrzi a római jogi tradíciót, jóllehet a jogtudomány és a jogalkalmazás igyekszik restriktíven értelmezni a normát.

7. MTJ – MAGYAR 20. SZÁZADI FELFOGÁS

Az Mtj 1356. § az ABGB és a BGB dogmatikai vonalát követi és a veszély (kárveszély) átszállását a dolog átadásához (*traditio*) köti.

Mtj 1356. §.: „Az eladott dolog átadásával a dolog véletlen elpusztulásának és rosszabbodásának veszélye – a kárveszély – átszáll a vevőre. Ingatlan dolog tekintetében, ha a vevő tulajdonjogát az átadás előtt jegyezték be a telekkönyvbe, a vevő már a bejegyzés hatályosságának kezdetétől viseli a kárveszélyt. Oly ingó dolog tekintetében, amelyet a vevő kívánatára a teljesítési helytől különböző helyre küldenek, a kárveszély az elküldés időpontjában száll át a vevőre. Az elküldést megtörténtnek kell tekinteni, mihelyt a dolgot a szállítványozónak, a fuvarozónak vagy a tovaszállításával megbízott más személynek vagy vállalatnak erre a célra átadták. Ha a vevő az elküldés tekintetében utasítást adott és az eladó attól sürgős szükség nélkül eltér, vagy ha a szállítás az eladó személyében fekvő okból fennakad, az ebből eredő kárért az eladó felelős”

Ingatlan eladása esetén a vevő veszélyviselése még korábbi időpontra, a tulajdonjog bejegyzésének jogi pillanatára is előre hozódhat, függetlenül a birtokba lépéstől. Fent láttuk, hogy a BGB ingatlanok és hajók eladására rendelkezik hasonlóan. Figyelemre méltó továbbá, hogy ha a teljesítés helye és az áru rendeltetési helye különbözik, akkor a vevő a veszélyt már az elküldés (fuvarozónak átadás) pillanatától köteles viselni. Csupán az eladó szerződésszegése (késedelme vagy nem szerződésszerű elküldése, hibás teljesítése) esetén terheli a veszély az eladót.

Az első esetben, a vevő elküldési utasításától való eltérés esetében, az eladó felróhatóan hibásan teljesít, ezért száll vissza rá a veszélyviselés. A második eset, ha a szállítás az eladó személyében rejlő okból fennakad, a római jogból ismert *per eum stare* kockázatosztási elvére

emlékeztet, amely például a hitelezői késedelem esetén érvényesült és objektív felelősséget alapozott meg.

Úgy tűnik, hogy az Mtj 1356. § utolsó bekezdésének második fordulata is felróhatóságtól függetlenül teszi felelőssé az eladót, akár a *vis maior* által okozott károkért is. Ez a megoldás egyébként megfelel az adósi késedelem már a római jogból is közismert jogkövetkezményének, hogy az adós (itt a késedelembe esett eladó) felelőssége a legmagasabb szintre ugrik, tehát a *vis maior*ért is felel.

Figyelemre méltó, hogy az Mtj kifejezetten szabályozza a veszélyviselés és a feltételes vétel viszonyát (1357. §): „Ha feltételesen eladott dolgot az eladó a feltétel függőben léte alatt ad át a vevőnek s a feltétel utóbb teljesül: az átadás és a feltétel teljesülése közötti időben a dologban esett véletlen kár, ha a feltétel halasztó, az eladót, ha bontó, a vevőt éri. Ennek az ellenkezője áll, ha a felek szándéka az volt, hogy a feltétel teljesülése a kár bekövetkezése előtti időre hasson vissza”.

A törvényalkotó ezzel egyértelműen a pandektisztikában egyeduralkodóvá vált és a római jogi tankönyvekben a mai napig megtalálható főszabályra utal vissza, amely a *periculum est emptoris* elvének érvényesülését a vétel perfektuálódásához köti. A római jog a veszély átszállását a vevőre azonban nem a dolog átadásához, hanem a konszenzuális vétel megkötéséhez (a *consensus* létrejöttének jogi pillanatához) kapcsolta. Az érvényesen létrejött, de joghatásokkal még nem bíró adásvétel a jogélet gyakori jelensége, gondoljunk a jövőbeli dolog, például a lábon álló gabona eladására. E vételi típusnál azonban aligha fordul elő, hogy az árut a feltétel függésének időszakában már átadják.

Ellentmondásos az Mtj 1357. § megoldása, hogy az eladott és átadott dolog vétlen pusztulásának a veszélyét halasztó feltétel esetén az eladó viselje. Ez a kockázatosztási szabály azért tűnik méltánytalanul hátrányosnak az eladóra, mert a dolog kikerült az ő érdekeltségi köréből. A szabályozást dogmatikailag csak azzal látom megokolhatónak, hogy a halasztó feltétel függése alatt az adásvétel perfektuálódása még bizonytalan. Ezért a törvényhozó áttört a veszély átszállásának tradícióhoz kötött modern jogi (illetve a német jogból átvett) főszabályát és visszanyúl a perfekció római jogi tanáéhoz.

Végül az Mtj 1358. § Jusztiniánusz Institutióinak sokszor idézett „méltányossági” elvét emeli be a diszpozitív jogba¹, amellyel a bizánci jogászok a *periculum est emptoris* drasztikus főszabályát igyekeznek megszépíteni: „A megvett dolog hasznai a vevőt illetik attól az időtől kezdve, amelyben a kárveszély reá szállt át. Ugyanettől az időtől kezdve viseli a vevő a dolog terheit.” Ernst Rabel ezt úgy kommentálta, hogy *commodum* és *incommodum*, a hasznok és a terhek „kéz a kézben járnak”². Fent már idéztem a jusztiniánuszi példákat, hogy például a megvett rabszolgára szálló örökség vagy ajándék a vevőt illeti.

---

¹ Inst. 3,23,3: *nam et commodum eius esse debet, cuius periculum est.*

² Rabel, Gefahrtragung 543 pp.

8. KONKLÚZIÓ

A veszély és a veszélyviselés fent ismertetett definíciói – a pandektisztika szigorúan rendszerezett dogmatikájának tükrében – némi ellentmondást mutatnak. A veszély fogalmának meghatározása a szubjektív *periculum*-fogalom mintáját követi, míg a veszélyviselés fogalma az objektív fogalmat is integrálni akarja.

Figyelemre méltó a kockázat és a veszély tiszta dogmatikai elkülönítésének igénye. A szakirodalom itt az akarati elemre helyezi a hangsúlyt és a kockázatot a felelősség és a veszély közé illeszti. A kockázat emberi magatartástól független (fel nem róható) káresemények viselését jelenti, de az emberi akarat is szerepet játszik ezek bekövetkeztében (a kárviselés emberi elhatározás eredménye)³.

A fenti rövid áttekintés mutatja, hogy a veszélyviselés diszpozitív, általános igényű szabályozása az adásvételnél mennyit változott a magánjog fejlődése folyamán. A modern kodifikációk általában a kárveszély elvét követik. Ezt figyelhetjük meg még azon magánjogok esetében is, amelyek a Különös részben, az adásvételnél speciális szabályokat tartalmaznak a veszély átszállására. Hisz a vevő veszélyviselése a *traditio* megtörténtétől tulajdonképpen megmarad a *casum sentit dominus* vagy a *res perit domino* elvénel.

JELEN TANANYAG A SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEMEN KÉSZÜLT AZ EURÓPAI UNIÓ
TÁMOGATÁSÁVAL. PROJEKT AZONOSÍTÓ: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

³ Törő, Veszélyviselés 291.